

1.03 Kratki znanstveni prispevek

UDK 726.81(497.4Velenje):929Locatelli A.

Prejeto: 17. 2. 2014

Rok Polesuniv. dipl. inž. arhitekture, Goriška cesta 13a, SI-3320 Velenje
E-pošta: info@berivka.si

O grobni kapeli na starem pokopališču pri cerkvi sv. Martina v Velenju

IZVLEČEK

Kapela Aloysie grofice Harnoncour-Unverzagt, rojene grofice Locatelli, je ena od treh historističnih grobnih kapel, ki so bile zgrajene v Šaleški dolini. Leta 1870 jo je dal zgraditi Othenio grof Lichnowsky-Werdenberg, bodoči veliki prior malteškega viteškega reda za Avstrijo in Češko. Grofica Aloysia je bila poročena z grofom Maximilianom Victorjem, graditeljem »spodnjega gradu« v Velenju (danes Vila Bianca). Kapela je bila namenjena samo za pokop ene osebe, graditelj jo je v celoti opremil in ustanovni kapital namenil za vzdrževanje stavbe in tri maše letno. Kapela je bila grajena v kombinaciji historičnih slogov in je bila ključni prostorski in vsebinski poudarek starega velenjskega pokopališča. Zaradi atmosferskih vplivov in vandalizma je že delno porušena in skrajno ogrožena.

KLJUČNE BESEDE

Grobna kapela, Velenje, historizem, Vila Bianca, Aloysia grofica Harnoncour-Unverzagt (Locatelli)

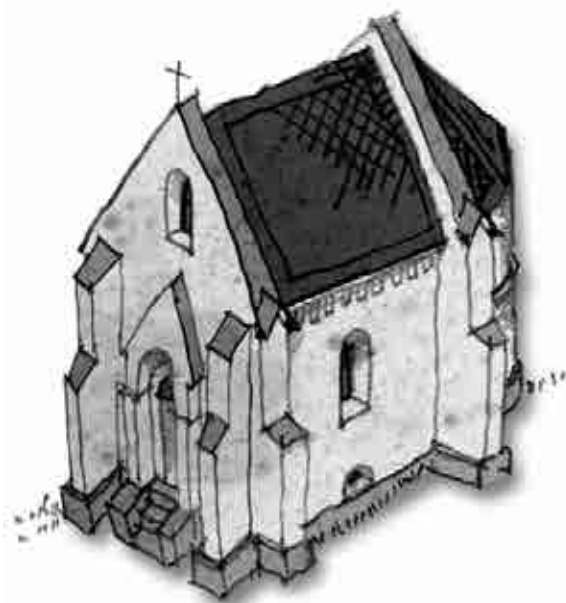
ABSTRACT

ON THE FUNERARY CHAPEL IN THE OLD CEMETERY AT ST. MARTIN'S CHURCH IN VELENJE

The chapel of Aloysia Countess Harnoncour-Unverzagt, née Countess Locatelli, is one of the three historical funerary chapels built in the Šaleška valley. In 1870, it was built at the behest of Othenio Count Lichnowsky-Werdenberg, the future Grand Prior of the Knights of Malta for Austria and Bohemia. Countess Aloysia was married to Count Maximilian Victor, the constructor of the "lower castle" in Velenje (present-day Vila Bianca). The chapel was intended only for the burial of one person. The constructor had it completely equipped and designated the initial capital for the maintenance of the building and three masses per year. The chapel was built in a combination of historical styles and was the key spatial as well as substantial emphasis of the old cemetery in Velenje. Due to atmospheric influences and vandalism, it is partially demolished and severely endangered.

KEY WORDS

Funerary chapel, Velenje, historism, Vila Bianca, Aloysia Countess Harnoncour-Unverzagt (Locatelli)

Grobna kapela Aloysie grofice Harnoncour-Unverzagt, poskus rekonstrukcije.

Ureditev »novega« pokopališča v Velenju (1842)

Prebivalce Velenja so nekdanj pokopavali okoli župnijske cerkve sv. Martina, imenitnike in plemiče pa okoli pomembnejše, dekanijske cerkve sv. Jurija v Škalah ali v njej, nekatere bržkone tudi v grajskih kapelah. Leta 1842 so pri Sv. Martinu uredili novo pokopališče, ločeno od cerkve: prej so bili grobovi stisnjeni na ozek pas zemlje neposredno okoli stavbe, zdaj pa umaknjeni na pravokotno grobno polje petdeset metrov severno od nje. Pokopališče so morali leta 1869 že razširiti.

Prihod grofovske družine Harnoncour v Velenje

Leta 1851 je štiriindvajsetletni cesarsko-kraljevi konjeniški poročnik Hubert Heinrich grof de la Fontaine in Harnoncour-Unverzagt postal lastnik Velenjskega gradu s pripadajočim posestvom.¹ Dotlej je bil Velenjski grad več kot pol stoletja v neplemiških rokah.

Grof Hubert Heinrich se je zanimal za slovenski jezik (bil je naročnik prve slovenske literarne revije),² bil je tudi pesniško nadarjen.³ Prijateljaval je z Jankom Pukmajstrom Vijanskim, ki je med svojimi prispevki v ljubljanskih *Novicah* objavil drobec iz grofovega dnevnika o turški kopeli v Smirni.⁴ Grofa poznamo tudi iz »mladinskega romana« Gustava Šilihha *Beli dvor*: »... po literarni upodobitvi, ki je bržkone sledila ljudskemu spominu, naj bi bil mecenško blag in slovensko odprt mož.«⁵ V sedmih letih lastništva (1851–1858) naj bi za obnovo Velenjskega gradu porabil toliko denarja, da ga je potem moral prodati.⁶

Po podatkih rodbine se je tedaj žena Huberta Heinricha, Ludmilla Gisela, zdravila v sanatoriju na Dunaju, zato je za njegove otroke v Velenju skrbela teta, grofica Aloysia.⁷ Grofica Aloysia je bila žena Hubertovega sedem let starejšega brata Maximiliana Victorja. Maximilian Victor je okoli leta 1855 ob staro gospodarsko poslopje na Majerhofu Velenjskega gradu prizidal trietažni obcestni trakt in ga tako spremenil v »spodnji grad v trgu Velenje«, ki so ga imenovali tudi Novo Velenje ali Harnoncour. Približno od leta 1885 ima stavba ime Vila Bianca. K temu novemu »gospodskemu sedežu« sta spadali še nova ledenica in pristava, v kateri so kasneje uredili velenjsko šolo.

¹ Orožen, *Das Dekanat*, str. 58. Bil je tudi lastnik nekdanje gosposčine Lilienberg.

² To je bil *Glasnik Slovenski* urednika in izdajatelja A. Janežiča (1858–68). Prim: Kmecl, Oris, str. 230.

³ Po pripovedovanju prof. dr. Karla Harnoncourta, Velenje, marec 2013.

⁴ Smirna – danes Izmir v Turčiji. Vijanski, Ozir.

⁵ Kmecl, Oris, str. 230.

⁶ Medved, predavanje. Leta 1853 je dal obnoviti in opremiti tudi grajsko kapelo v okroglem stolpu, ki jo je dekan Andrej Urek posvetil v čast Brezmadežnega spočetja blažene device Marije. Orožen, *Das Dekanat*, str. 261.

⁷ Po pripovedovanju prof. dr. Karla Harnoncourta, Velenje, marec 2013. Ohranjeni sta šolski spričevali Hubertovih sinov: Huberta Karla in Alfonsa, ki sta v letih 1857 in 1858 obiskovala cesarsko-kraljevo glavno šolo v Celju. Poles, *Villa*, str. 58.

Velenje okoli leta 1860, litografija Carla Reicherta.⁸ Izrez.

Maximilian Victor je bil cesarsko-kraljevi stotnik (Rittmeister). Družinsko izročilo o njem pripoveduje, da je bil prostozidar.⁹ V Velenju je družina živela z otroki Alexio, Leonie, Maximilianom in Felixom.¹⁰ Maximilian Victor je umrl leta 1867 na Dunaju. Le dve leti za njim je umrla tudi grofica Aloysia. Grofica je izhajala iz rodbine Locatelli: družina Locatelli je zelo stara in izhaja iz lombardsko-beneškega kraljestva, nato pa je živela v Avstriji. Locatelliji so bili plemeniteni že leta 1229, leta 1634 so v naslovu dobili dodatek »von Eulenburg« (= s sovjega gradu), baronski naslov so prejeli leta 1647, grofovskega pa 1816. Aloysijin oče, grof Hermann, je bil deželan (član zbora deželnih stanov Spodnje Avstrije – Herr- und Landstand in Niederösterreich).¹¹

Smrt in pokop Alosie grofice Harnoncour (1869)

Aloysia grofica Harnoncour-Unverzagt je umrla leta 1869 v »spodnjem gradu v trgu Velenje št. 32«. Kot vzrok smrti mrliška knjiga navaja: »Blutersetzung« – »razkroj krvi«. ¹² Poslednji zakrament ji je podelil kaplan Franc Pirkovič, na pokopališču pri sv. Martinu jo je pokopal dekan Miklavžin, 26. maja 1869, v kovinski krsti. Grob je bil »zgoraj, sezidan in obokan«. ¹³

Othenio grof Lichnowsky-Werdenberg zgradi grobno kapelo (1870)

Nad grofičinim grobom je grofičin »bratranec«, ¹⁴ pater Othenio Bernard Julius Eudoxius Maria grof Lichnowsky-Werdenberg, leta 1870 dal postaviti grobno kapelo. Vodja gradnje je bil velenjski tržan in občinski zdravnik Fran Skubic (1835–1899). ¹⁵ Grof je kapelo opremil z vsem potrebnim in naložil kapital, da bi se

⁸ Reichert, *Einst und jetzt*.

⁹ Po pripovedovanju prof. dr. Karla Harnoncourta, Velenje, marec 2013.

¹⁰ Opis družine Harnoncour v zapisniku duš župnije sv. Martina (1867–1878). Kopijo zapisnika duš hrani Muzej Velenje.

¹¹ Weigel, *Deutsche Grafen-Haeuser*, str. 226, 227.

¹² Vpis smrti grofice Alosie. NSAM, mrliška knjiga župnije sv. Martina pri Šaleku, 1869, str. 122.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Sorodstvene povezave za zdaj še ni uspelo dokazati.

¹⁵ Nagrobnik (stela) njega in žene Pavle stoji na stopnišču tik pred vhodom v kapelo. Prim. pismo župnika Gregorja Miklavžina iz župnije sv. Martina pri Šaleku škofijskemu ordinariatu v Maribor, 23. 8. 1870. NSAM, fond Škofijska pisarna, Dekanije, D 11, škatla 9. Tudi Hudales, *Od zibel do groba*, str. 73.

kapela vzdrževala iz obresti in letno plačevale tri spominske maše v njej (na dan rojstva, god in dan smrti grofice) kaplanu pri sv. Martinu. Kapelo je hotel po svoji smrti prenesti v last velenjske občine, vendar škofija tega ni dovolila. Kapela je bila slovesno blagoslovljena 24. novembra 1870 v prisotnosti grofa Lichnowskega in grofičinih otrok.¹⁶

Ignaz Orožen piše: »Na tem [novem velenjskem] pokopališču stoji elegantna grobnična kapela, ki jo je Othenio Maria grof Lichnowski z Werdenberga /.../ leta 1870 zgradil in opremil nad grobom svoje sestrične, gospe Luise de la Fontagne grofice Harnoncour Unverzagt. Na njenem epitafu piše: Tukaj zdaj počiva nežno in v večnem miru Luisa grofica d'Harnancour, rojena grofica Locatelli, rojena v Immendorfu 23. aprila 1829, umrla v Velenju 24. maja 1869. – Njej bilo se je težko od življenja posloviti, komu drugemu težko se skozi življenje je prebiti.« Kapelo je posvetil 24. novembra 1870 tukajšnji župnik in dekan Gregor Miklavžin. Graditelj je daroval 500 goldinarjev ustanovnega kapitala za troje maš na leto v kapeli ter 500 goldinarjev za vzdrževanje stavbe.¹⁷

Velenjski učitelj Fran Mlinšek je zapisal ljudsko različico: »Kapelo na pokopališču je dal sezidati neki firšt za svojo ženo, ki ji ni pustil spovedati se. Ko je bila kapela zgrajena do polovice, je pripeljal truplo svoje žene in vsakemu zidarju dal en goldinar, da je šel za eno uro proč, češ da bo svojo ženo zdaj kar sam spovedal, ker ji prej, ko je bila bolna, ni pustil. Nihče pa ne ve, kako je to opravil. Ko so položili truplo k večnemu počitku, je položil petsto goldinarjev za popravljanje cerkve in za maše.«¹⁸

Portret grofa Lichnowskega (1826–1887) leta 1855¹⁹ in kelih,²⁰ ki ga je grof dal izdelati izključno za spominske maše v grobni kapeli.

¹⁶ Ustanovna listina za grobno kapelo. NŠAM, fond Škofijska pisarna, Dekanije, D 11, škatla 9.

¹⁷ Orožen, *Das Dekanat*, str. 138, 139; Poles, *Župnijska cerkev*, str. 158, 176 ss.

¹⁸ *Mlinškovo berilo*, str. 45, 46, marg. 147 (1/4).

¹⁹ Slikovni arhiv Österreichische Nationalbibliothek © ÖNB Vienna: PORT_00064926_01.

²⁰ Kelih s pateno je dal leta 1870 pri avstrijskem zlatarskem mojstru LS »v spomin na nepozabno Louiso« za spominske maše v grobni kapeli izdelati »njen najzvestejši prijatelj v življenju in smrti«, Othenio grof Lichnowsky, kot piše v kartušah na košku. Kelih je izdelan v novobaročnem slogu in shranjen v posebnem usnjenem etuiju. Na nogi piše, da se ga sme uporabljati samo v grobni kapeli. Tedanji dekan in župnik pri sv. Martinu, Gregor Miklavžin, je zapisal, da je kelih napravljen iz najčistejšega dukatnega zlata in je najdražji umetniški izdelek, ki bi mu težko našli enakega (NŠAM, fond Škofijska pisarna, Dekanije, D 11, škatla 9, pismo dekana Gregorja Miklavžina iz župnije sv. Martina pri Šaleku lavantinskemu ordinariatu v Mariboru, 25. 9. 1870).

Grof Lichnowsky²¹ je služil kot vojak – pri elitni konjeniški enoti huzarjev – in kot major zapustil vojsko. Bil je veliki prior malteškega viteškega reda za Češko in Avstrijo ter eden ključnih organizatorjev ambulantne službe svojega reda. Zaradi njegove dobrotelčnosti je cesar Franc Jožef I. grofa Lichnowskega in njegove naslednike (predstojnike reda) povišal v avstrijske kneze z naslovom »knežja milost«. Hkrati je češki veliki prior postal prvi prelat češkega kraljestva, neposredno za nadškofom. Grof Lichnowsky je bil vidna osebnost svojega časa in je leta 1879 postal član avstrijske gosposke zbornice. Načeloval je namreč tudi delniški družbi – tovarni orožja. V dvorcu Dětenice na Češkem, ki je bil grofova letna rezidenca, so imeli malteški vitezi pivovarno, ki je proizvajala neverjetnih 8000 hektolitrov piva na leto. Z njim je grof Lichnowsky zalagal dvor cesarja Franca Jožefa.

Kapela je bila ključna prostorska dominantna starega pokopališča za župnijsko cerkvijo sv. Martina v Velenju. Obvladovala je tudi širši prostor med cerkvijo in okoliškim gozdom. Pokopališče je bilo obdano z lično ograjo z zidanimi stebriči in na izbranih mestih zasajeno s posebno drevnino – cipresami. Pokopališče je bilo leta 1901 uporabljen celo kot motiv na razglednici.

Staro velenjsko pokopališče. Razglednica, hrani Muzej Velenje.

Spreminjanje pokopališča (na shemi na naslednji strani označeno z debelo črno linijo) ob cerkvi sv. Martina pri/v Velenju. Najprej je bilo pokopališče okoli cerkve, znotraj zidu, severno pa sadovnjak oziroma pašnik (W = Weide). Leta 1842 so se odločili pokopališče okoli cerkve opustiti in so novo pokopališče uredili severno od nje. Leta 1869 so ga še razširili proti severu. Dostop do njega je bil samo od cerkve. Šredi 20. stoletja je bil prometni režim spremenjen: na novo vrezana avtomobilska cesta je cerkev ostro ločila od pokopališča, ki je dobilo svoj novi dostop. Pokopališče je bilo še dodatno razširjeno.²²

²¹ O grofu Lichnowskem po: *Laibacher Zeitung* (30. 10. 1857), številka 248. URN:NBN:SI:DOC-KS9KGF MQ, <http://www.dlib.si>, 13. 9. 2011.

Laibacher Zeitung (6. 7. 1874), številka 150. URN:NBN:SI:DOC-JVY20F7U, <http://www.dlib.si>, 13. 9. 2011.

Laibacher Zeitung (27. 9. 1879), številka 222. URN:NBN:SI:DOC-CW72IJNH, <http://www.dlib.si>, str. 2.

<http://www.kiteneews.com.br/Lichnowsky/pages/genealogy.htm>, 22. 6. 2011.

Monatsblatt der Kais. Kön. Heraldischen Gesellschaft »Adler«, Druck von Carl Gerold's Sohn, 1885.

<http://blogmoravaka.blogspot.com/2008/11/d-maltzskch-ryt-v-na-zemi.html>, 13. 9. 2011.

<http://www.pivovardetenice.cz/de/meilensteine>, 22. 6. 2011.

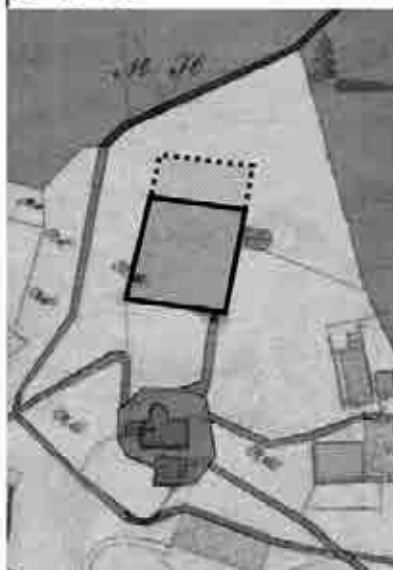
Slovenec: političen list za slovenski narod (17. 3. 1887), letnik 15, številka 62. URN:NBN:SI:DOC-HAIQ9YLH, <http://www.dlib.si>, str. 4, 13. 9. 2011.

²² Za levi prikaz je bil franciscejski kataster očiščen sekundarnih dodatkov. Za drugi prikaz je bil franciscejski kataster modificiran tako, da prikazuje čistopis stanja po vnesenih spremembah (hrani ARS, AS 177). Za zadnji prikaz je osnova državna topografska karta, očiščena plastnic (gl. naslednjo stran). Piso, <http://www.geoprostor.net/piso/cwmap.asp?obcina=VELENJE>, 15. 2. 2014.

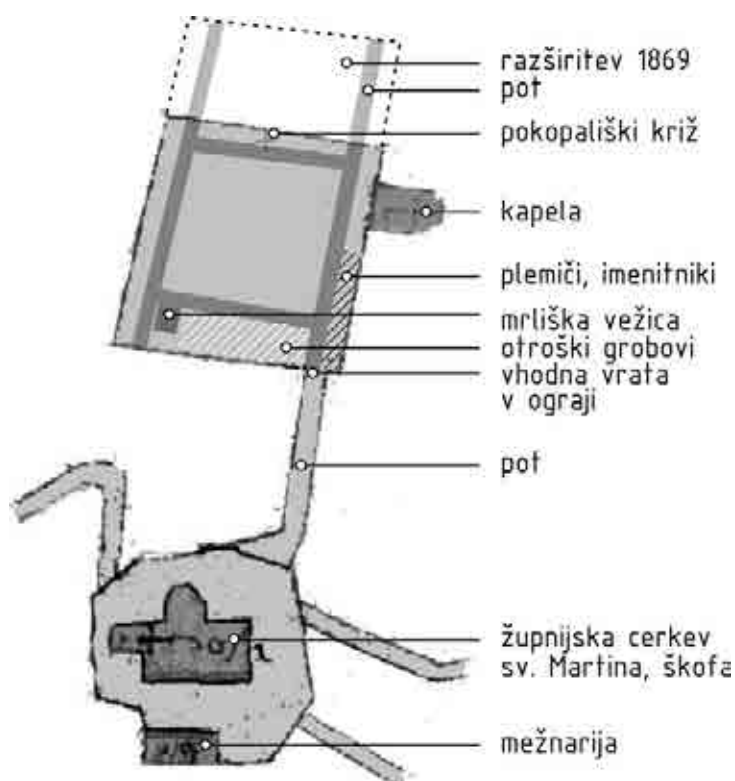
1825

po 1870

2/2 20. stoletja

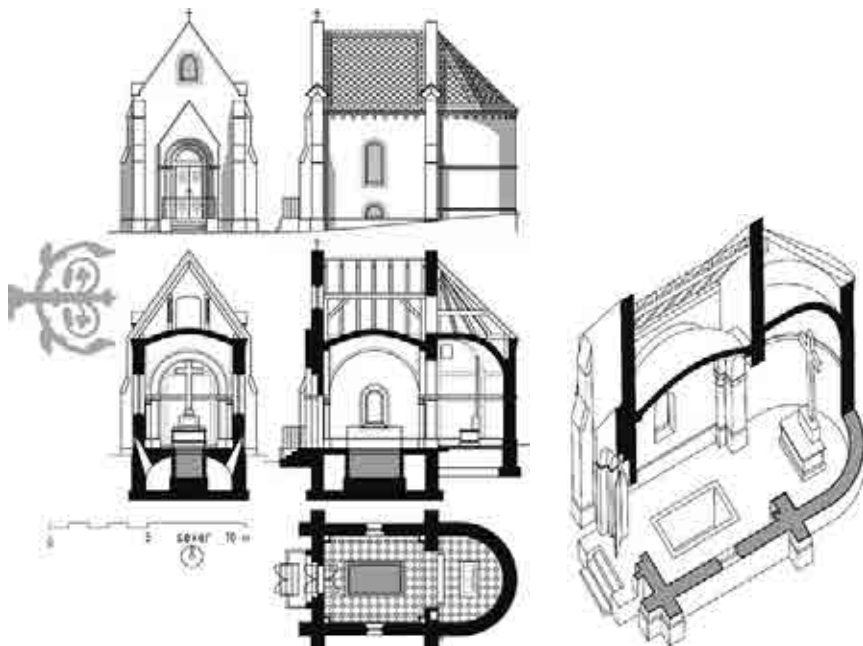

Shema pokopališča z grobno kapelo. Kapela je bila zgrajena zunaj pokopališkega polja, na najvišjem, vzhodnem delu, rezerviranem za plemiče in imenitnike. S tem ko so kapelo potisnili izven²³ pokopališča, so lahko obranili linijo poti in pred kapelo izdelali tudi ograjeno stopnišče. S stopniščem je kapela dejansko postala »najvišji«²³ grob. Pokopališče je merilo približno 1700 m², kapela pa 80 m²: torej je obsegala slabih 5 % površine pokopališča.

²³ Pojavlja se dvom v poročila, da je bila kapela zgrajena »nad grobom«²³ grofice. V tem primeru bi morali grofico že v izhodišču pokopati nekaj metrov zunaj blagoslovljene zemlje pokopališča. Verjetneje se zdi, da je bila prekopana v novo kapelo.

Grobna kapela konec 20. stoletja. Sedaj je povsem preraščena.

Shematski načrt in aksonometrija grobne kapele Aloysie grofice Harnoncour.²⁴

²⁴ Gl. Poles idr., *Sakralna dediščina Šaleške doline*, str. 178.

Kapela ima skoraj kvadraten osrednji del in polkrožno apsidno, na vogalih so stopnjevani podporniki. Dvo-kapna streha je krita s klanim rdečim kamnom, skrilom. V vsaki podolžni stranici je polkrožno sklenjeno okno in pri tleh pod njim lina za zračenje podzemne etaže okoli groba. Pod streho je imela kapela dekorativen venec. Za kovinskimi vratci so stopnice do vhoda. Nad portalom je bel kamnit relief z grboma in v zatrepu lina za zračenje podstrešja. Za vrati s kovinskimi tečajji, ki so kot rastlinske vitice polegli prek lesenih vratnih kril, se odpre notranjščina. Češki kapasti obok, ki daje vtis kupole, sloni na stebrih v vogalih prostora. Stene in strop so obarvani modro, členitev je bela. Po tleh so črne in bele kamnite plošče, položene v karo vzorcu. Sredi prostora je v okvirju iz belega kamna grobnica: nekdanjo jo je varovala litoželezna ograja, oprta na štiri vogalne stebričke. Leseni pokrov grobnice je bil obit s pločevino, na njej je bil z masivnimi kovinskimi črkami izpisan spominski napis.²⁵ Pokrov se je dvigal s štirimi ročaji. Stopnico višje je oltarni del. Nad oltarno mizo, obloženo s profiliranimi marmornimi ploščami, se dviga železni križ s križanim. V desni slavoločni steni je niša za paramente.

Kapela je grajena pretežno iz opeke, ki jo je izdelal pečar J. J.

Na zunanjščini so fragmentarno ohranjeni ostanki členitve v ometu: konzolni podstrešni zidec, delilni zidec ter obrobe okoli oken in vrat.

Strešice stopnjevanih opornikov z odkapnimi profili ter podnožja opornikov so kamniti.

²⁵ *Hier ruht nun sanft und im ewigen Frieden Luise Gräfin d'Harnoncour, geborne Gräfin Locatelli, geboren zu Immendorf den 23. April 1829, gestorben zu Wöllan den 24. Mai 1869. Ihr war es schwer dem Leben zu entsagen, Anderen ist es schwer das Leben zu ertragen* (po: Orožen, *Das Bisthum*, str. 138, 139).

Luneta nad portalom grobne kapele na starem pokopališču za cerkvijo sv. Martina z odlično ohranjenim heraldičnim reliefom iz belega kamna – z grboma grofovskih družin Harnoncour (levo) in Locatelli (desno). Nad grboma je grofovska krona z devetimi roglji. Namesto barv so na kamnitih grbih uporabljene heraldično veljavne šrafure: pike označujejo zlato, vodoravna šrafura pa modro barvo. Napis na traku: HERZ GEIST GÜTE IM LEBEN — 1869 — VIEL BEWEIN NUN IM TODE. Napis – skupaj z napisom nad grobno celico in oltarjem – poudarja, da je šlo za grobnico enega človeka, grofice Aloysie, ne za družinsko grobno kapelo. Vrata so lesena, s kovinskimi tečaji, ki se v obliki rastlinske vitice razraščajo po krilih z ostanki rumene barve.

Pred vhodom v kapelo je jeklena ograja. Oblikovno je sorodna ograji balkona Vile Bianca v Velenju. Enaka ograja na notranji strani vrat ni ohranjena.

Poskus rekonstrukcije napisa na fragmentu kovinskega oboja pokrova grobnice: ohranjene so na primer sledi črk g, i in R.

Poškodovana notranjščina z litoželeznim križanim leta 1998 in kovinska napisna plošča na nastavku oltarja.²⁶

²⁶ Prepis: LOUISE GRÄFIN D'HARNONCOUR / GEB. GRÄFIN LOCATELLI / GEB. DEN 23. APRIL 1822. / GESTORBEN DEN 24 MAY 1869. / DER BESTEN MUTTER IHR BESTER FREUND / RUHE SANFT DU ARME FRAU. Prevod: Louise grofica d'Harnoncour / rojena grofica Locatelli / rojena 23. aprila 1822 / umrla 24. maja 1869 / Najboljši materi njen najboljši prijatelj / Počivaj nežno, ti uboga žena.

Notranjščina kapele leta 2012.

Ostanki litoželezne ograje okoli grobnice.

Kritina je iz rdečega skrila, pribitega na podeskanje, kleparski detajli so iz tanke pločevine.

Kapele najbrž niso uporabljali že vse od leta 1889, ko so tik pred vrata postavili nagrobnik (stelo) zdravnika Skubica in njegove žene.

Konec pokopavanja na pokopališču okoli leta 1970, sprejet nov prostorski akt (leta 2000), kapela kot kulturna dediščina

Z ureditvijo centralnega pokopališča v Podkraju pri Velenju se je pričel zaton starega velenjskega pokopališča. Po tridesetih letih od konca pokopavanja je bilo območje pokopališča z razglasitvijo novega prostorskega akta namenjeno spominskemu parku in ureditvi pokopališča.²⁷ Kapela je bila zavarovana kot kulturna dediščina.

REPUBLICA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Register nepremične kulturne dediščine

OPIS ENOTE NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE

IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE
Evidenčni številka enote: 16277
Ime enote: Velenje - Grobna kapela Luce D. Harnoncour

OPIS ENOTE DEDIŠČINE
Zvrst dediščine: spom. objekti in kraji
Tip arha: memorijalna dediščina
Obseg moča: objekt
Tipološka opis enote: grobna kapela
Temeljni opis enote: Neobarokna grobna kapela Luce D. Harnoncour (1829-1833) s področnim zaključkom, zunanjimi oporniki in kvalitativno arhitekturnimi elementi. Postavljena leta 1869.
Datum enote: brejla četrtine 19. stol., 1969
Avtorji:
Vrstično izznanje: spominski objekti in kraji

LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE
Naselje: VELENJE
Občina: VELENJE
Lokalitet:
Kapela stoji na starem velenjskem pokopališču.

PRISTOJNOSTI
Območje arha: ZVKD Celje

Izpis iz registra nepremične kulturne dediščine²⁸

01-4	Splošni podatki o spomeniku
01-4.1 EID	16277
01-4.2 ime enote	Grobna kapela Aloysie Harnoncour
01-4.3 občina	Velenje
01-4.4 katastrska občina	964 Velenje
01-4.5 parcelna številka	2053
01-4.6 lastnik	ŽUPNIJA SV. MARTIN VELENJE, ŠMARŠKA CESTA 2, 3320 VELENJE

Pomen kapele

Zgodovinski pomen: V Šaleški dolini sta bili zgrajeni le še dve historistični grobni kapeli, obe novogotski, Woschnaggova na pokopališču pri župnijski cerkvi sv. Mihaela v Družmirju pri Šoštanju ter Fišerjeva kapela v Velenju (stoji približno 325 metrov stran od grobne kapele Harnoncour, ob nekdanji cesti proti trgu Velenje).

²⁷ Odlok o ureditvenem načrtu za širše območje opuščene pokopališča Šmartno v Velenju (odlok je objavljen v Uradnem vestniku MOV, št. 8/2000). 5. člen: Ureditev spominskega parka v najstarejšem delu in ureditev kapelice. Rekonstrukcija ali popolna prenova kapelice: Za rekonstrukcijo ali prenovo kapelice je potrebno izdelati projekt prenove, skladno z veljavno zakonodajo. Pri izdelavi projekta je potrebno upoštevati smernice in pogoje pristojnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Za projekt prenove objekta mora investitor pred izvedbo pridobiti soglasje Urada za okolje in prostor Mestne občine Velenje. V primeru izvedbe druge etape UN je možna uporaba kapelice kot mrliške veže.

²⁸ <http://rkd.situla.org/>

Woschnaggova in Fišerjeva grobna kapela.

Woschnaggova kapela je bila nestrokovno (brez ustrezne dokumentacije) porušena zaradi ugrezanja ob izkopavanju premoga leta 1975. Skromni ohranjeni fragmenti so vgrajeni v novo grobnico v Zavodnjah nad Šoštanjem.

Estetski pomen: Kapela je ključni element starega velenjskega pokopališča, njegov prostorski – višinski poudarek. Kot arhitektura je kakovosten primer stavbe iz časa historizma, izstopajo tudi posamezni detajli (heraldični relief, litoželezni križani).

Simbolni pomen: Kapela s svojo privilegirano lego v prostoru (za tri stopnice dvignjena nad druge grobove) in svojo višino tudi na nivoju pokopališča vzpostavlja razmerja, ki so veljala v času pred smrtjo: najvišje so bili postavljeni lastniki Velenjskega gradu.

Stanje kapele

Ranljivost in ogroženost spomenika: Spomenik je zelo ranljiv.

Okoljski vplivi: Zaradi okoljskih vplivov je streha dotrajana, del ostrejša je porušen. Meteorna voda zamaka v kapelo skozi odprtine v kritini nad apside in nad osrednjim delom stavbe, posledično je delno že uničeno zidovje, predvsem apside in severne stene (opeka je preperela in izpada iz zidu, vezivo je delno izmito in prhlo), oboka sta deformirana, razgaljene in delno uničene so kovinske vezi okoli apside. Rastline, ki rastejo po objektu, poganjajo korenine skozi oboke. Fasadni omet z vso členitvijo je v večini uničen.

Neuskajena raba: Objekt je bil desetletja podvržen vandalizmu. Vandali so uničili ograjo okoli grobnice, grobno ploščo, del tlaka, predrli so odprtino v območje okoli groba, v grob nametali dele nagrobnikov s pokopališča, uničili zasteklitev ... Za preprečitev vandalizma so bila zazidana okna, na vrata pa nameščena kovinska letev z žabico – ključ hrani Mestna občina Velenje.

Ocena ogroženosti spomenika: Ogrožen je obstoj spomenika. Ob nadaljnjem zamakanju meteorne vode v kapelo se bo ta porušila. Ob nenadzorovanem porušenju bodo izgubljeni tudi zelo kakovostni kamnoseški členi (relief nad vrati, kamnite strešice opornikov, oltar ...). Ni ogrožen le obstoj spomenika, ampak je kapela tudi nevarna za obiskovalce pokopališča.

Apsidalna stran zunanjščine pozimi 2014: udrta streha, razpadajoči zidovi.

Severna stranica pozimi 2014: zazidana okna, povsem uničen omet, zaraščeno z bršljanom.

Možni pristopi k reševanju kapele

Tehnični ogled: Jeseni 2012 si je kapelo ogledal statik Branko Zager, univ. dipl. inž. gradbeništva. Ugotovil je, da ni videti hudih razpok na zidovih kapele, kar pomeni, da so temelji korektno izvedeni. Glede na stopnjo poškodovanosti objekta je statik apeliral, da se čim hitreje pristopi k sanaciji objekta, ki mu grozi porušitev. Sanacija bi se izvedla z delno zamenjavo preperlega veziva med opekami v zidovih, injektiranjem za preprečitev dviga talne vlage, dozidavo delno porušjenih opečnih zidov in izvedbo armiranega ometa, ki bi ponovno povezal objekt. Oboke bi bilo treba podpreti, dozidati manjkajoče dele opek in zamenjati preperelo vezivo ali pa oboke izdelati na novo, če se pokaže, da sanacija ni mogoča. Izdelali bi novo leseno ostrešje in novo kamnito kritino, pri čemer bi lahko delno uporabili obstoječo kamnito kritino. Okoli objekta bi bilo treba izdelati zaledno drenažo v nivoju temeljev. Smiselna/nujna bi bila tudi podrobnejša analiza stanja objekta s strani pooblaščenih institucij (na primer ZRMK) s priporočili za sanacijo.

Možni posegi:

1. rekonstrukcija objekta z ohranitvijo sedanjega stavbnega tkiva = rešitev spomenika kot celote
2. natančno dokumentiranje kapele in rešitev izbranih likovno in zgodovinsko pomembnih členov objekta (heraldični relief, oltar s križanim, fragmenti plošče in ograje ...), ki bi lahko bili:
 - a) vgrajeni v na novo zgrajen objekt enake geometrije na istem mestu ali
 - b) prezentirani v drugi ustrezni obliki, na primer v Vili Bianci, kjer je živela grofica Aloysia.

Preostala kapela bi bila nadzorovano porušena ali prepuščena nadaljnji usodi.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor

Mrliška knjiga župnije sv. Martina pri Šaleku, 1869.

Škofijska pisarna, Dekanije, D 11, škatla 9

USTNI VIR

prof. dr. Karl Harnoncourt (1934), Gradec (intervju: marec 2013).

ČASOPISI

Laibacher Zeitung, 1857, 1874, 1879.

Slovenec, 1887.

LITERATURA

Hudales, Jože: *Od zibeli do groba*. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika in Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1997.

Kmecl, Matjaž: *Oris kulturne zgodovine Velenja*. Velenje, razprave o zgodovini mesta in okolice (ur. Tone Ravnikar). Velenje: Mestna občina Velenje, 1999.

Medved, Mateja: *Predavanje o zgodovini Vile Biance, Šaleško muzejsko in zgodovinsko društvo, Vila Bianca*. Velenje, 3. 12. 2011.

Mlinškovo berilo, (i)zbrani etnološki in slovstveni zapiski (ur. Jože Hudales in Ivo Stropnik). [Šaleški razgledi 7]. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika, 1991.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Dioezese Lavant*. V. Theil. Das Dekanat Schallthal, Graz, 1884.

Poles, Rok in Špela: *Villa Bianca, zgodba o ponovnem rojstvu vile*. Velenje: Berivka, 2013.

Poles, Rok: *Župnijska cerkev sv. Martina, škofa*. V: Rok Poles, Marjana Gmajner Korošec, Nika Lalek: *Sakralna dediščina Šaleške doline*. Velenje: Založništvo Pozoj, 1998.

Pukmajster Vijanski, Janko: *Ozir po svetu. Kako se Turki kopajo*. *Novice*, Ljubljana, 15. 8. 1857.

Reichert, Carl: *Einst und jetzt, Album Steiermarks sämtliche interessante Schlösser, Burgruinen, Städte, Märkte, Kirchen und Klöster enthaltend*. II. Band, Graz, 1864.

Weigel, T. O.: *Deutsche Grafen-Haeuser der Gegenwart. In Heraldischer, Historischer und Genealogischer Bezeichnung.* Dritter Band, A-Z. Leipzig, 1854.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Grabkapelle auf dem alten Friedhof bei der St. Martins Kirche in Velenje

Die Kapelle von Aloysia Gräfin Harnoncour-Unverzagt, geb. Gräfin Locatelli, ist eine von den drei historischen Kapellen, welche im Schalltal gebaut wurden. Im Jahre 1870 hat Othenio Graf Lichnowsky-Werdenberg, der zukünftige Großprior des Malteser-Ritter-Ordens für Österreich und Böhmen, diese Kapelle bauen lassen. Die Gräfin Aloysia war mit dem Grafen Maximilian Victor verheiratet, welcher den »unteren Schloss« in Velenje (heute Vila Bianca) gebaut hat. Die Kapelle war für die Beerdigung einer einzigen Person bestimmt, der Errichter hat sie auch vollkommen ausgestattet und einen Kapital für die Erhaltung des Gebäudes und für drei Messen im Jahr gespendet. Die Kapelle wurde in einer Kombination drei verschiedenen historischen Stile gebaut: neuromanische Elemente sind die halbrunden abschließenden Fenster, der Eingangsportal und der Dachbodenkranz; der Entwurf von gesteigerten Stützen mit steinernen Deckeln, sowohl als auch die Ranken an den Türflügeln sind neugotisch; Elemente der Renaissance sind die pseudotoskanischen Säulen in den Ecken der Kapelle, auf welchen das hohe tschechische Kappengewölbe, welches den Eindruck einer Kuppel macht, ruht. Die wichtigsten Architekturelemente sind der heraldische Relief in der Lünette über der Tür und der Altar mit dem gusseisernen Gekreuzigten. Die Spruchplatte über dem Grab und der Zaun um das Grab sind nur teilweise erhalten, sowohl als auch das schwarzweiße steinerne Pflaster und die Dachdeckung aus rotem Schieferstein. Die Kapelle hat dem alten Friedhof von Velenje den räumlichen und inhaltlichen Nachdruck verliehen. Die Kapelle ist wegen atmosphärischen Einwirkungen und Vandalismus teilweise schon zerstört und äußerst gefährdet.